

UOT 82:316.3

HÜSEYN HƏŞİMLİ

ƏLİ SƏBRİ QASIMOVUN TƏRCÜMƏÇİLİK FƏALİYYƏTİ

Məqalə unudulmuş ədib Əli Səbri Qasımovun (1892-1983) yaradıcılığına həsr olunmuşdur. Əli Səbri Qasımov Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində mühüm yer tutur. O, iyirminci əsr Azərbaycan ədəbiyyatında sentimentalizm ədəbi cərəyanının görkəmli nümayəndələrindən biridir. Onun nəsr əsərləri humanizmi, dərin hissiyyatlılığı ilə seçilir.

Məqalədə Əli Səbri Qasımovun 1910-1970-ci illəri əhatə edən tərcüməçilik fəaliyyəti ədəbiyyatşünaslıqda ilk dəfə araşdırılır. Onun müxtəlif xalqların ədəbiyyatlarından etdiyi tərcümələr (L.N.Tolstoyun, A.P.Çexovun, V.Dmitriyevanın, M.Çumandrinin, P.Vərşiqoranın, V.Şekspirin, R.Taqorun, V.Pşavelanın və digərlərinin əsərləri) təhlil olunur, onların səciyyəvi xüsusiyyətləri müəyyənləşdirilir. İşdə Əli Səbrinin Azərbaycan ədəbiyyatından rus dilinə etdiyi tərcümələr (M.S.Ordubadinin, Y.V.Çəmənzəminlinin, S.Şamilovun, F.Qasımzadənin və s. əsərləri) də nəzərdən keçirilir. Məqalədə həmçinin Əli Səbri Qasımovun redaktorluğu ilə nəşr olunmuş tərcümələrə də diqqət yetirilir.

Açar sözlər: Azərbaycan ədəbiyyatı, bədii tərcümə, Naxçıvanda ədəbi mühit, Əli Səbri Qasımov.

Naxçıvan ədəbi mühitində bədii tərcümənin zəngin tarixi vardır. İyirminci yüzillikdə də Azərbaycanda bədii tərcümə sənətinin inkişafında naxçıvanlı ədiblərin diqqətəlayiq xidmətləri olmuşdur ki, onlardan biri də Əli Səbri Qasımovdur (1892-1983). Əli Səbrinin yaradıcılıq fəaliyyəti çoxşaxəli və zəngindir. O, 1910-cu illərdən etibarən “Solğun çiçək”, “Şəbi-hicran, yaxud müsibəti-Şadi”, “Qaraçılar”, “Gombul ayı balası”, “Himayə”, “Firuzun kədəri” kimi oxunaqlı roman, povest və hekayələr, sayı dörd yüzü ötən ədəbi-tənqidi və publisistik məqalələr yazmaqla yanaşı, bədii tərcümə sahəsində də diqqətəlayiq işlər görmüşdür. Lakin istedadlı yazıçının tərcüməçilik fəaliyyəti araşdırılmamış, yalnız bəzi ədəbiyyatşünaslar onun dilimizə çevirdiyi bir neçə əsərin adını çəkməklə kifayətlənmişlər. Bu məqalədə unudulmaz ədibin Azərbaycan bədii tərcümə sənəti tarixindəki xidmətlərinə müfəssəl nəzər salmaq istəyirik.

Yazıçının xatirələrində nəzərə çatdırdığı kimi, ədəbi mühitə gəlişində, o cümlədən bədii tərcüməyə meyl göstərməsində Qori Seminariyasında müəllimi olmuş məşhur pedaqoq və ədəbiyyatşünas Firidun bəy Köçərli mühüm rol oynamışdır. Əli Səbri Firidun bəyin seminariyada təhsil alan tələbələrini ədəbi yaradıcılığa həvəsləndirdiyini minnətdarlıqla yada salaraq yazırdı: “Firidun bəyin bizdə ədəbiyyata böyük bir maraq oyatdığına nəticəsi olaraq Rəcəb Əfəndiyev, Ələkbər Abbasov (Qərib), Zülfüqar Ağakışibəyov və mən rus ədiblərindən Azərbaycan dilinə bir sıra əsərlər tərcümə etməyə və əsər yazmağa başladıq. Bunların çoxu Bakıda Orucovların mətbəəsində çap olundu” [5, s. 269].

Əli Səbri Qasımov ədəbiyyat aləminə bədii tərcümə ilə qədəm qoymuşdur. Yazıçı ömrünün qocalıq çağlarında qələmə aldığı xatirələrində və müsahibələrində bədii tərcüməyə 1912-ci ildə başladığını, ilk olaraq da rus ədibi L.N.Tolstoyun dörd hekayəsini dilimizə çevirdiyini bildirsə də tədqiqat nəticəsində müəyyənləşdirdik ki, Ə.Səbrinin çapdan çıxmış ilk tərcümə kitabı 1911-ci ilə aiddir. On doqquz yaşlı seminariya tələbəsi ikən o, rus yazıçısı A.P.Çexovun “Qız istəmək” adlı bir pərdəli, yumoristik məzmunlu dramatik əsərini dilimizə çevirmişdi. Həmin tərcümə 1911-ci ildə Bakıda kitabça şəklində nəşr olunmuşdu [3].

Bunun ardınca isə Ə.S.Qasımov rus ədibi L.N.Tolstoydan tərcümələr etmişdir. Yazıçı xatirələrində bu barədə yazırdı: “Bir gün L.N.Tolstoyun hekayələrindən birini dilimizə

tərcümə etdim... Cəsarətlənib həmin tərcüməni Firidun bəyə göstərdim... Firidun bəy məni növbətçi otağına çağırırdı. Tərcüməni başdan-ayağacan oxudu. Bəzi yerlərini düzəltdi... Həvəslənib Tolstoydan daha üç hekayə tərcümə elədim. Firidun bəy bunların da çatışmazlıqlarını aradan qaldırdı. Bu tərcümələr “Dörd hekayə” adı ilə bir azdan Bakıda ... çapdan çıxdı. Tərcümələr üçün mənə 28 manat pul göndərdilər” [14, s. 138]. Əli Səbrinin L.N.Tolstoydan çevirdiyi “İlyas”, “Fransuaza”, “Kareni Vasilyeviçin sərgüzəşti”, “Fəhlə Yemelyan və boş baraban” adlı həmin tərcümələr 1912-ci ildə “Dörd hekayə” adı ilə Bakıda Orucov qardaşlarının mətbəəsində nəşr edilmişdi [15]. 109 səhifəlik bu kitab, ədəbiyyatşünas Alməmməd Alməmmədovun qeyd etdiyi kimi: “L.Tolstoyun o vaxtadək Azərbaycan dilində nəşr olunan kitablarının həcm etibarilə ən böyüyü idi” [1, s. 129].

Əli Səbri Qasimov Bakıda çıxan “İqbal” qəzetinin 13 oktyabr 1913-cü il tarixli sayında dərc olunmuş “Solğun çiçək” haqqında” adlı məqaləsində də L.N.Tolstoydan etdiyi həmin tərcümələr üzərində müəllimi Firidun bəy Köçərlinin dəyərli redaktə işini, həmçinin ədəbi dildə sadəlik, xəlqilik, lüzumsuz alınma sözlərə yer verilməməsi barədə qiymətli tövsiyələrini minnətdarlıqla etiraf etmişdir. Məqalədə oxuyuruq: “Solğun çiçək”i yazmamışdan qabaq (*yazıçının 1913-cü ildə nəşr olunmuş eyniadlı romanı nəzərdə tutulur* – H.H.) Tolstoyun bir neçə hekayələrini tərcümə etdikdən sonra Firidun bəy həzrətlərinə təshih üçün vermişdim. Zati-aliləri isə Osmanlı şivəsinə təqlidən yazılan sətirləri pozub, öz şivəmizə döndərmişdi... Möhtərəm ustamız Firidun bəy həzrətlərinin “Ana dili millətin mənəvi diriliyidir”, “Həyatın mayəsi mənziləsindədir”, “Onu əziz tutmaq hər kəsə borcudur” kəlamı unudulmayacaqdır” [10].

Əli Səbri Qasimovun Bakıda çıxan “Məktəb” jurnalının 22 may 1912-ci il tarixli 13-cü sayında oxuculara çatdırılmış “Kəndli və Su adamı” adlı tərcüməsi də L.N.Tolstoydan çevirmə kimi maraq doğurur [16, s. 201-202]. Jurnalda mətnin sonunda verilən “Qori, Əli Qasimov” qeydi də tələbə mütərcimin bu əsəri həmin şəhərdə təhsil aldığı vaxt dilimizə çevirdiyini göstərir. Bəlli olduğu kimi, Lev Tolstoy uşaqlar üçün bir sıra nağıllar və təmsillər də yazmışdır ki, “Kəndli və Su adamı” da onlardan biridir. Əsər orijinalda «Мужик и водяной» adlanır. Həcmcə kiçik olmasına baxmayaraq, bu alleqorik əsər mühüm ibrətamiz mündəricəyə malikdir. Hekayədə düzlük, həqiqətpərəstlik, mənəvi ləyaqətin maddiyyatdan üstün tutulması, bu yüksək keyfiyyətlərin mükafatlandırılmasına inam ideyası təbliğ olunur.

F.Köçərlinin bir məktubundan öyrənirik ki, Əli Səbri Qasimov Qori Seminariyasında tələbə ikən L.N.Tolstoydan başqa tərcümələr də etmişdir. O zaman Kiyevdə təhsil alan azərbaycanlı tələbələr (Yusif Vəzir və s.) dogma dildə kitabçalar çap etmək niyyəti ilə nəşriyyat yaratmışdılar. Onların kömək üçün müraciət etdikləri şəxslər sırasında məşhur ədib F.Köçərli də var idi. Firidun bəy Yusif Vəzirə yazdığı 17 mart 1913-cü il tarixli məktubda onların təşəbbüsünü yüksək dəyərləndirmiş, çap üçün özünün bəzi tərcümələri ilə yanaşı, Qori Seminariyasında təhsil alan Əli Səbri Qasimovun L.N.Tolstoydan çevirdiyi, “şirin oxunan və faydalı” – “Uşaq və qələm” hekayəsinin tərcüməsini də göndərəcəyini bildirmişdi [11, s. 88-89].

1913-cü ildə isə Əli Səbri ilə Abbas Qafarovun tərcüməsində “Gözəl hekayələr” adlı kitabça Bakıda Orucov qardaşlarının nəşriyyatında çap olunmuşdu. Otuz yeddi səhifəlik həmin kitabçada rus ədəbiyyatından tərcümə olunmuş aşağıdakı dörd hekayə verilmişdi: “Cümlə millət üçün Allah birdir”, “Nadinc uşaq”, “Doktor Qaazın müxtəsər tərcüməyi-halı”, “Çinovnikin ölməyi” (6). Kitabçanın ilk səhifəsindəki qeydlərdən öyrənirik ki, ilk üç hekayəni Ə.Səbri, sonuncunu isə A.Qafarov dilimizə çevirmişdir. Ədəbiyyatşünas A.Alməmmədov hekayələrin hamısını A.P.Çexovun əsərləri kimi sadalamışdır [1, s. 120]

Əli Səbrinin tərcümə yaradıcılığının 1920-ci ilə qədərki ilk mərhələsinə aid diqqətəlayiq

nümunələrdən biri də rus yazıçısı V.İ.Dmitriyevanın “Мальш и Жуцка” hekayəsini “Balaca və Xallı” adıyla tərcümə və təbdil edərək 1914-cü ildə Bakıda Orucov qardaşlarının nəşriyyatında çap etdirməsidir [2]. 62 səhifəlik bu kitab sadəcə tərcümə deyildi. Ə.Səbri rus yazıçısının əsərinin mövzusunun, mündəricəsinin ümumən saxlasa da hadisə və obrazları Azərbaycan mühitinə, milli koloritə uyğunlaşdırmışdı. Bütün bunlara görə “Balaca və Xallı” tərcümə yox, tərcümə və təbdil kimi nəşr edilmişdi. “Balaca oxuculara sovqat” kimi təqdim olunan bu kitabın cildinin içəri üzündə “Oxucularımıza bir neçə söz” başlıqlı aşağıdakı mətn verilmişdir:

“Rus dilində yazılmış bu hekayəni Zaqafqaz Seminariyasının direktoru F.A.Semyonov cənablarının xahişinə görə onun və bəzi müəllimlərimin hüzurunda müsəlman şöbəsində təhsiledici mübtədilərə oxudum. Seminariyada bala şagirdlərə hekayənin məzmununu artıq dərəcədə təsir etdi. O cəhətə bunun tərcüməsi barəsində möhtərəm müəllimim Firidun bəy Köçərli cənabları ilə məsləhətləşdim. O cənab da mənim bu fikrimi təsdiq etdi. Və onun köməkliyi ilə türkcəyə sadə ləhzədə tərcümə və təbdil etdim. Bununla zatyi-alilərinə təşəkkürümü izhar edirəm. Əli Səbri”.

Burada bir məsələyə də aydınlıq gətirmək istərdik. Qori Seminariyasının başqa bir naxçıvanlı məzunu Xəlil ağa Hacılarov 1957-ci ildə Firidun bəy Köçərli haqqında xatirələrində yazırdı: “Xatirimdədir, bizim tələbə yoldaşlarımızdan Əli Qasımov nəinki qəzetələrə tez-tez məqalələr göndərirdi, o, məşhur Çexovun “Жуцка” adlı hekayəsini şirin dil ilə tərcümə edib, kitabça şəklində çap edilməsinə də müvəffəq oldu... Tələbələrin bu sahədəki fəaliyyətlərinə istiqamət yaradan Firidun bəy Köçərli idi” [5, s. 277-278].

Burada X.Hacılarov yanlışlığa yol vermişdir. Belə ki, Əli Səbri Qasımov rus yazıçısı A.P.Çexovun yox, V.İ.Dmitriyevanın “Жуцка” əsərini tərcümə və təbdil etmişdi.

Əli Səbrinin tərcümə və təbdil üçün V.İ.Dmitriyevanın “Мальш и Жуцка” (“Balaca və Xallı”) hekayəsini seçməsi təsadüfi deyildi. Belə ki, 1896-cı ildə yazılmış bu əsər qısa müddətdə balaca oxucuların böyük rəğbətini qazanmış, dəfələrlə nəşr olunmuşdu. Ə.Səbri “Balaca və Xallı” üzərində sovet dövründə yenidən işləmiş, 1926-cı ildə onu təbdil kimi çap etdirmişdir. Sonralar da bu sahədə yaradıcılıq axtarışları aparan müəllif əsərin əsas obrazı Balacanın – Xalidin sonrakı taleyini, böyüyüb həkim olmasını, vaxtı ilə ona təmənnəsiz qayğı göstərmiş Nəzakət müəlliməni ölümdən xilas etməsini və s. hadisələri də qələmə almışdır. “Bəlkə də, bu ikinci yaradıcılıq prosesi əsəri sonralar orijinal povest kimi təqdim etmək üçün müəllifə əsas vermişdir” [8, s. 47]. Ə.Səbri süjeti lüzumsuz əlavələrlə ağırlaşdırmamış, hadisə və personajların yığcam və koloritli təsvirinə nail olmuşdur.

Əli Səbrinin ilk tərcümələri, o cümlədən “Balaca və Xallı” ədəbi mühitin diqqətini çəkmiş, bu tərcümələr barədə “İqbal”, “Bəsirət”, “Yeni iqbal” və digər mətbuat orqanlarında məlumatlar verilmişdi. Dövrün məşhur tənqidçisi Seyid Hüseyn Kazımoğlu “İqbal” qəzetinin 12 iyun 1914-cü il tarixli sayında dərc etdirdiyi “Yaralarım” adlı məqaləsində Əli Səbrinin tərcüməçilik fəaliyyətini müsbət qiymətləndirərək yazırdı: “Cavan yazıçılarımızdan Əli Səbri əfəndinin tərcümə və təlifləri vardır... Tərcümələri və təlifləri bizdən ötrü əhəmiyyətsiz deyil. Bu günlərdə “Balaca və Xallı” adlı yeni bir tərcüməsi meydana-intişarə qoyulmuşdur” (9).

Əli Səbri sovet dövründə də bədii tərcümə ilə ardıcıl məşğul olmuşdur. O, rus yazıçısı M.F.Çumandrinin 1928-ci ildə yazdığı “Rablenin fabriki” romanını dilimizə çevirmiş, bu tərcümə 1930-cu ildə Bakıda Azərnəşrdə tanınmış ədib M.S.Ordubadinin redaktorluğu ilə nəşr olunmuşdur. Tərcümənin əvvəlində rus ədəbiyyatşünası A.Selivanovskinin müqəddiməsi də verilmişdir [4, s. 3-7]. İstedadlı mütərcim yaradıcılıq fəaliyyəti boyunca bəzi digər rus ədiblərindən də tərcümələr etmişdir. O cümlədən rus yazıçısı, Sovet İttifaqı Qəhrəmanı

P.P.Verşiqoranın Dövlət mükafatına layiq görülmüş “Təmiz vicdanlı insanlar” adlı irihəcmli sənədli nəsr əsəri də Əli Səbrinin mükəmməl tərcüməsi sayəsində 1978-ci ildə Azərbaycan oxucularına çatdırılmışdır.

Əli Səbrinin gürcü ədəbiyyatından da tərcümələri vardır. O, tanınmış gürcü yazıçılarının bəzi hekayələrini müxtəlif vaxtlarda dilimizə çevirərək mətbuatda oxuculara çatdırmışdır: Vaja Pşavela “Darecan” [12], Tedo Radzikaşvili “Ovçu” [13] və s. Ə.Səbrinin bu istiqamətdə səmərəli tərcüməçilik fəaliyyətinin nəticəsi kimi nəşr olunmuş “Gürcü hekayələri” adlı kitab da [7] oxucular tərəfindən rəğbətlə qarşılanmışdır. Həmin kitabda onun gürcü ədəbiyyatından çevirdiyi “Dar ağacı yanında” (İ.Çavçavadze), “Əsmət bibi” (G.Sereteli), “Darecan” (V.Pşavela), “Çobanın xatirələri” (A.Kazbeqi), “Mənzərə”, “Tinanın ləzgi rəqsi” (Y.Qabaşvili) kimi hekayələr toplanmışdı.

Əli Səbri bir sıra digər Şərq və Qərb klassiklərinin də əsərlərinin mahir tərcüməçisi kimi tanınmışdır. Məşhur ingilis ədibi Vilyam Şekspirin “Şiltaq qızın yumşalması” pyesinin Ə.Səbri tərəfindən tərcüməsi də uğurlu alınmış, bu tərcümə bir neçə dəfə nəşr olunmuşdur. Bakıda çıxan “Kommunist” qəzetinin 18 oktyabr 1928-ci il tarixli sayında verilmiş elandan öyrənirik ki, V.Şekspirin “Şiltaq qızın yumşalması” komediyası Əli Səbrinin tərcüməsində tamaşaya qoyulmaq üçün teatrın repertuarına daxil edilmişdir. Bu isə onu göstərir ki, Ə.Səbrinin həmin tərcüməsi 1920-ci illərin ikinci yarısına aiddir.

Əli Səbri məşhur hind ədibi Rabindranat Taqorun “Fəlakət” romanını da Azərbaycan dilinə yüksək səviyyədə çevirmişdir. Onu da xatırladaq ki, R.Taqorun bu romanı Azərbaycan dilində ilk dəfə 1929-cu ildə X.Əzizbəylinin tərcüməsində nəşr olunmuşdu. Lakin sonradan bu əsərin dilimizə yenidən tərcüməsinə ehtiyac duyulurdu. Ə.Səbri bu çətin işin öhdəsindən məharətlə gəlmiş, R.Taqorun “Fəlakət” romanı Azərbaycan dilində onun tərcüməsində 1958-ci ildə çapdan çıxmışdır. Mükəmməlliyi ilə razılıq doğuran bu tərcümə sovet dövründə, eləcə də respublikamız müstəqillik qazandıqdan sonra bir neçə dəfə çap edilmişdir. Əlavə olaraq onu da deyək ki, Əli Səbrinin R.Taqordan məhz “Fəlakət” romanını tərcümə etməsi təsadüfi deyildi. Bəllidir ki, hind ədibinin bu romanı əsasən sentimental səciyyəli idi və vaxtı ilə “Solğun çiçək”, “Şəbi-hicran, yaxud müsibəti-Şadi”, “Qaraçılar” və s. kimi dəyərli sentimentalist nəsr əsərləri yazmış Əli Səbrinin diqqətini həm də bu xüsusiyyətinə görə cəlb etmişdi.

Ümumiyyətlə, Əli Səbri Qasimov tərcümə üçün əsər seçərkən ədəbi nümunələrin ideyabədi mükəmməlliyini həmişə nəzərə alır, təsadüfi əsərlərin tərcüməsinə meyl göstərmirdi. Bədi tərcümə işini ciddi yaradıcılıq sahəsi sayan ustad mütərcim Əli Səbri ömrünün qocalıq çağlarında qələmə aldığı xatirələrində yazırdı: “Tərcümə sahəsində bir sıra yaxşı işlərlə bərabər xeyli keyfiyyətsiz nümunələrə də rast gəlirəm. Özü də bu tərcümələrdə öz dilimizi yaxşı bilməmək, hərfi tərcüməçiliyə aludəçilik özünü göstərir” [14, s. 138-139]. Ə.Səbri isə həm doğma dilimizi, həm də tərcümə əsərinin aid olduğu dili mükəmməl bilən bir mütərcim kimi öz işinin öhdəsindən yüksək professionallıqla gəlirdi. Hər bir tərcümə üzərində böyük məsuliyyətlə, diqqətlə işləməsinin nəticəsidir ki, onun dilimizə çevirdiyi əsərlər dəfələrlə nəşr olunmuş, həmişə oxucular və ədəbi ictimaiyyət tərəfindən maraqla qarşılanmışdır.

Geniş yaradıcılıq diapazonuna malik Əli Səbri uzunmüddətli fəaliyyəti boyunca bir sıra elmi-kütləvi, ictimai-siyasi məzmunlu əsərləri də yüksək professionallıqla Azərbaycan dilinə tərcümə etmişdir. Məsələn, onun ruscadan tərcüməsində “Yeni üsul maldarlıq” (1923), “Ticarət kapitalı dövrü (Krepostnoyluq üsulunun meydana çıxması)” (1929), “Fontan avadanlığı, quraşdırma və yoxlanılması” (1934) kimi kitabçalar da nəşr olunmuşdu.

Həmçinin dilimizə çevrilmiş bir sıra tərcümə kitabları onun redaktorluğu ilə işıq üzü

görmüşdür. İ.K.Oqulcanskinin “Həzi Aslanov” povesti (tərcümə edənlər: N.Nağıyev, S.Şamilov, Bakı, 1956), “Hindistan və Pakistan hekayələri” adlı kitab (tərcümə edənlər: Ə.Mehdiyeva, İ.İbrahimov, N.Əfəndiyeva, Bakı, 1955), M.Qorkinin on beş cildlik “Əsərləri”nin altıncı cildi (tərcümə edənlər: E.İbrahimov, M.Rzaquluzadə, C.Cəfərov, Ə.Məmmədخانlı, Bakı, 1957) və s. bu qəbildəndir. Tədqiqatçı Cümşüd Əzimovun “Tərcümə prinsipləri” adlı kitabının da (Bakı, 1955) məhz professional mütərcim olan Ə.Səbrinin redaktorluğu ilə çapdan çıxmasını bu məqamda xatırlatmaq yerinə düşər.

Əli Səbri Qasimov Azərbaycan ədəbiyyatından rus dilinə tərcümə sahəsində də əhəmiyyətli işlər görmüşdür. Məmməd Səid Ordubadi, Seyfulla Şamilov və başqa Azərbaycan yazıçılarının bəzi əsərlərinin rus dilinə tərcüməsi də onun qələminə məxsusdur. Bu baxımdan tanınmış yazıçı M.S.Ordubadinin “Dumanlı Təbriz” tarixi romanının dördüncü kitabının rus dilinə tərcüməsini qeyd etmək olar. Yazıçı Seyfulla Şamilovun hekayələrindən ibarət “Laçın” adlı kitabın da rus dilinə tərcüməçisi Əli Səbri Qasimov idi. 267 səhifəlik həmin kitab 1958-ci ildə Bakıda işıq üzü görmüşdür. Ə.Səbri yazıçı Yusif Vəzir Cəmənzəminlinin “Qızlar bulağı” romanının rusçaya tərcüməsi üzərində də işləmiş, bu tərcümədən bir neçə parça «Девичий источник» adı ilə 1934-cü ildə «Литературный Азербайджан» jurnalında dərc olunmuşdur [5-6, s. 20-24].

Əli Səbrinin Azərbaycan dilindən rusçaya çevirdiyi əsərlər sırasında ədəbiyyatşünaslıq materialları da vardır. Məşhur ədəbiyyatşünas, akademik Feyzulla Qasimzadənin “Abbasqulu ağa Bakıxanov (Qüdsi): həyatı və yaradıcılığı”, “Nəcəf bəy Vəzirov” adlı monoqrafik tədqiqatlarını Əli Səbri Qasimov rusçaya çevirmiş, həmin tərcümələr 1958-ci ildə Bakıda ayrıca kitablar şəklində nəşr olunmuşdur.

Deyilənlər göstərir ki, Naxçıvan ədəbi mühitinin istedadlı yetirməsi olan Əli Səbri Qasimovun tərcüməçilik fəaliyyəti də çoxşaxəli və zəngindir.

Ümumiyyətlə, Azərbaycan bədii tərcümə sənəti tarixində mühüm xidmətləri olan naxçıvanlı tərcüməçilərin, o cümlədən Əli Səbrinin yaradıcılığının ətraflı şəkildə araşdırılmasına ehtiyac var.

ƏDƏBİYYAT

1. Alməmmədov A.M. Azərbaycan-rus ədəbi əlaqələri. Bakı: Yazıçı, 1982, 215 s.
2. Dmitriyeva V. Balaca və Xallı (ruscadan tərcümə və təbdil edən Ə.S.Qasimov). Bakı: Nəşriyyati-bəradəran Orucov, 1914, 62 s.
3. Çexov A.P. Qız istəmək (bir pərdədən ibarət qayət müzhik bir vodevildir), (mütərcimi Ə.S.Qasimov, nəşri Ə.Ələkbərov). Bakı, 1911, 40 s.
4. Çumandrin M.F. Rablenin fabriki (çevirəni Ə.Səbri). Bakı: Azərnəşr, 1930, 270 s.
5. Firdun bəy Köçərlinin şəxsi arxivi (tərtib edən və nəşrə hazırlayanı M.Adilov). Bakı: Nurlan, 2006, 280 s.
6. Gözəl hekayələr (mütərcimi Ə.Qasimov, A.Qafarov). Bakı: Nəşriyyati-bəradəran Orucov, 1913, 37 s.
7. Gürcü hekayələri (tərcümə edəni Ə.Səbri). Bakı: Azərnəşr, 1977, 136 s.
8. Həşimli H.M. Əli Səbri. Bakı: Nurlan, 2007, 142 s.
9. Kazımoğlu. Yaralarım. “İqbal” qəz., Bakı, 12 iyun 1914, № 676.
10. Qasimov Ə.S. “Solğun çiçək” haqqında. “İqbal” qəz., 13 oktyabr 1913, № 478.
11. Məmmədov K.D. Yusif Vəzir Cəmənzəminli. Bakı: Azərnəşr, 1987, 272 s.
12. Pşavela V. Darecan (tərcümə edəni Ə.Səbri). “Azərbaycan” jur., Bakı, 1976, № 4, s. 160-170.
13. Radzikaşvili T. Ovçu (tərcümə edəni Ə.Səbri). “Azərbaycan” jur., 1970, № 10, s. 174-179.

14. Səbri Ə. Ömürdən yarpaq düşür. Bakı: Gənclik, 1983, 168 s.
 15. Tolstoy L.N. Dörd hekayə (ruscadan mütərcimi Ə.S.Qasimov), nəşiri: Bəradəran Orucov. Bakı, 1912, 109 s.
 16. Tolstoy L.N. Kəndli və Su adamı (tərcümə edəni Ə. Qasimov). "Məktəb" jur., Bakı, 22 may 1912, № 13, s. 201-202.

AMEA Naxçıvan Bölməsi
E-mail: huseyn.hashimli@mail.ru

Huseyn Hashimli

TRANSLATION ACTIVITIES OF ALI SABRI GASIMOV

The article deals with the creativity of the forgotten literary Ali Sabri Gasimov (1892-1983). Ali Sabri takes an important place in the history of Azerbaijan literature. Ali Sabri Gasimov is one of the most prominent sentimentalism of the Azerbaijani literature of XX century. His prose is rich with deer humanistic sences and qualities.

The article deals with the creativity of the forgotten translator Ali Sabri Gasimov. It explores the translation activity of Ali Sabri Gasimov in the 1910-1970 for the first time, analyzes his translations from the literatures of different peoples and establishes their specific features (A.P.Chekov, L.N.Tolstoy, W.Dmitriyeva, M.Chumandrin, P.Wershigora, W.Shakespeare, R.Tagor, W. Pshavela works and others).

The article also investigates A.S.Gasimov's translations from Azerbaijani literature into Russian (M.S.Ordubadi, Y.V.Chemenzeminli, S.Shamilov, F.Gasimzadeh works and others).

The article also studies the translations edited by Ali Sabri Gasimov.

Keywords: *Azerbaijan literature, literary translation, literary environment in Nakhchivan, Ali Sabri Kasimov.*

Гусейн Гашимли

ПЕРЕВОДЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ АЛИ САБРИ КАСУМОВА

Статья посвящена творчеству забытого литератора Али Сабри Касумова (1892-1983). Али Сабри Касумов занимает значительное место в истории азербайджанской литературы. Он является одним из выдающихся представителей азербайджанской сентиментальной литературы двадцатого века. Его проза пронизана гуманизмом, глубокими чувствами.

В статье впервые в литературоведении исследуется переводческая деятельность Али Сабри Касумова в 1910-1970-е годы. В работе анализируются переводы, сделанные литератором из литературы различных народов (произведения А.П.Чехова, Л.Н.Толстого, В.Дмитриевой, М.Чумандрина, П.Вершигоры, В.Шекспира, Р.Тагора, В.Пшавелы и др.), определяются их специфические особенности. В работе также исследуются переводы, сделанные А.С.Касумовым с азербайджанской литературы на русский язык (произведения М.С.Ордубади, Ю.В.Чемеземинли, С.Шамилова, Ф. Касумзаде и др.).

В статье также рассматриваются образцы переводов, изданных под редакцией Али Сабри Касумова.

Ключевые слова: *азербайджанская литература, художественный перевод, литературная среда в Нахчыване, Али Сабри Касумов.*

Daxilolma tarixi:

İlkin variant 07.11.2019

Son variant 21.01.2020